

Iwona Wiśniewska¹

Biblioteka Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego
i.wisniewska@uksw.edu.pl

WSPÓŁPRACA SYSTEMU KOHA Z KATALOGIEM CENTRALNYM NUKAT

Słowa kluczowe: centralny katalog NUKAT, Narodowy Uniwersalny Katalog NUKAT, system Koha

Streszczenie: W rozdziale odniesiono się do różnorodności systemów bibliotecznych współpracujących z katalogiem centralnym NUKAT. Omówiono techniczne możliwości oprogramowania Koha w kontekście współpracy z katalogiem centralnym; podkreślono znaczenie Krakowa jako centrum rozwoju oprogramowania Koha w Polsce; wymieniono zalety systemu Koha z perspektywy katalogu centralnego.

1. Wprowadzenie

Narodowy Uniwersalny Katalog Centralny NUKAT – baza gotowych opisów katalogowych oraz źródło centralnej informacji o zbiorach bibliotek akademickich i naukowych – funkcjonuje od lipca 2002 r. W sprawozdaniu za 2002 r. znalazła się informacja o 32 bibliotekach, które rozpoczęły współpracę przy jego tworzeniu.

Już wówczas wiadomo było, że budowa bazy centralnej będzie odbywać się poprzez oprogramowanie firmy VTLIS/VIRTUA, jednak bazy lokalne prowadzone będą w różnych systemach bibliotecznych – polskich lub zagranicznych. Wśród bibliotek, które jako pierwsze doceniły sens istnienia wspólnej bazy katalogowej, najwięcej było ośrodków wykorzystujących macierzysty system katalogu centralnego – system VIRTUA². Liczną reprezentację miał system Horizon, którego użytkownicy podpisali wcześniej Porozumienie „Biblioteka z Horyzontem”, skupiające przedstawicieli ośrodków wykorzystujących to oprogramowanie [Porozumienie, 2000]. Współpraca z katalogiem centralnym była jednym z punktów tego porozu-

¹ Od września 2010 do września 2016 r. Autorka była pracownikiem Centrum NUKAT. Początkowo pełniła funkcję administratora w Ośrodku Kontroli Rekordów Haseł Wzorcowych, następnie (od 2011 r.) była bibliotekarzem systemowym bazy NUKAT.

² Od wiosny 2014 r. właścicielem oprogramowania jest firma III/Innovative Interfaces Inc., <http://www.iii.com>.

mienia. Innym systemem międzynarodowym, którego użytkownicy przystąpili do współkatalogowania, był Aleph firmy Ex Libris.

Po ponad dziesięciu latach funkcjonowania i rozwoju katalogu centralnego NUKAT partnerzy korzystają lub korzystali z 12 różnych systemów bibliotecznych. W kolejności alfabetycznej są to: Aleph (24 biblioteki), EOS (1), Expertus (1), Horizon (30), INNOPAC (1), Koha (7), Mateusz (1), PATRON (3), Prolib (19), SOWA/MARC 21 (2), Symphony (8), VIRTUA (37).

Biblioteki, które swoje macierzyste bazy prowadzą w systemach innych niż VIRTUA, otrzymują od Centrum NUKAT indywidualnie określaną liczbę licencji systemu. Za pomocą otrzymanych licencji odbywa się:

- tworzenie rekordów kartoteki haseł wzorcowych,
- uzupełnianie skopiowanych rekordów bibliograficznych symbolem biblioteki,
- katalogowanie dokumentów,
- kopiowanie rekordów bibliograficznych.

Celem rozdziału jest omówienie cech i możliwości systemu Koha w zakresie obsługi współpracy biblioteki z katalogiem centralnym NUKAT.

2. Oprogramowanie biblioteczne a NUKAT

Każde oprogramowanie, które ma współpracować z bazą centralną, musi być odpowiednio przygotowane i spełniać określone przez Centrum NUKAT kryteria. Dzięki temu współpraca z katalogiem centralnym nie utrudnia codziennej, rutynowej pracy bibliotekarzy w bibliotekach partnerskich. Wymagania, które Centrum stawia systemom, to między innymi możliwość automatycznej aktualizacji danych w bazach lokalnych. Bez tej funkcjonalności trudno wyobrazić sobie pracę bibliotekarzy, którzy codziennie musieliby sprawdzać, czy pobrane do bazy lokalnej rekordy khw lub bibliograficzne nie zostały zmodyfikowane w katalogu centralnym i czy rekord w katalogu macierzystej biblioteki jest tożsamy z oryginałem dostępnym w katalogu NUKAT. Inne narzędzia informatyczne przygotowane w Centrum NUKAT są również przydatne, ale ich wykorzystywanie jest uzależnione od organizacji pracy w poszczególnych ośrodkach, od możliwości ingerowania w posiadane oprogramowanie lub obudowywania go zewnętrznymi narzędziami pomocniczymi. Partnerzy katalogu centralnego mogą korzystać zarówno z komercyjnych zintegrowanych systemów bibliotecznych, jak i z oprogramowania darmowego, które spełnia podstawowy warunek możliwości aktualizacji danych. Nie każda próba przygotowania takiego oprogramowania kończy sukcesem.

3. Koha a katalog centralny NUKAT

Pierwsze odnotowane w Centrum NUKAT wdrożenie oprogramowania Koha, zintegrowanego systemu informatycznego dla bibliotek opartego na Open Source, które przed laty podjęto w Szczecinie, spowodowało, że w Centrum podchodzono do tego typu inicjatyw z pewną rezerwą. Nie oznacza to, że Centrum było przeciwnie takim rozwiązaniom. Problemem był wymagany stopień zaangażowania w rozwiązanie problemów wynikających ze współpracy z oprogramowaniem, którego pracownicy Centrum NUKAT nie znali i nie mogli poznać. To po stronie partnerów Centrum zawsze leży organizacja procesu współpracy. Centrum dostarcza procedury, wskazówki i bazę danych oraz służy pomocą – ale to druga strona musi na tyle poznać swoje narzędzie, aby uruchomienie całego procesu było możliwe.

Po tym szczecińskim falstarcie kolejną próbę dopracowania i przystosowania systemu Koha do współpracy z katalogiem NUKAT podjął o. Janusz Kaczmarek OP z Biblioteki Kolegium Filozoficzno-Teologicznego oo. Dominikanów w Krakowie. Obeznan z tematem, który zgłębiał m.in. w bibliotekach zachodniej Europy, i wiedzący, jaki rezultat chce otrzymać w wyniku pracy z systemem – stał się krajowym specjalistą do spraw współpracy systemu Koha z NUKAT.

Katalog centralny jest bazą gotowych opisów bibliograficznych i tylko w tym zakresie można oceniać przydatność oprogramowania do współpracy z katalogiem NUKAT. Centrum nie wypowiada się na temat obsługi gromadzenia i udostępniania zbiorów, bo są to elementy, które na poziomie centralnej informacji o zbiorach nie funkcjonują. Można jednak przypuszczać, że skoro Koha działa już w ponad tysiącu bibliotek na świecie [O systemie Koha, 2015], to rozwiązania w pozostałych modułach systemu są również dopracowane lub rozbudowywane w zależności od potrzeb użytkowników.

Moduły systemu Koha, które mają duże znaczenie z punktu widzenia katalogu centralnego, to – poza katalogowaniem i importem/eksportem danych – także rozbudowany system raportów. Dzięki systemowi raportów (innych niż rutynowe raporty przygotowywane i generowane w Centrum NUKAT) przekazywanych do Centrum, wspólnymi siłami porządkowana jest baza NUKAT. Jako pierwsza gruntownie sprawdzona przez narzędzia systemu Koha została kopia Centralnej Kartoteki Haseł Wzorcowych (CKHW) utrzymywana dla bibliotek Federacji FIDES. Raporty przysyłane przez o. J. Kaczmarka pokazały konieczność wprowadzenia dodatkowej kontroli formalnej rekordów wpływających do bazy. Wykazy te pozwoliły także na usunięcie usterek i niekonsekwencji, które w pojedynczych rekordach nie były dostrzegalne. Dopiero ich zestawione we wspólnym wykazie wskazało na dużą swobodę w interpretacji stosowanych zasad, na niestaranność bibliotekarzy przy tworzeniu rekordów i nadmierną pobłażliwość administratorów przy ich zatwierdzaniu. Zgłaszane melioracje CKHW dotyczą błędnych wskaźników w polach

haseł, błędów w polach uwag wynikających z użycia niewłaściwej etykiety pola lub błędnego wypełnienia pola. Chęć współpracy z Centrum NUKAT w zakresie melioracji dawnych kartotek haseł wzorcowych zasługuje na uznanie jako przejaw zrozumienia, czemu te dane służą, oraz odpowiedzialności za wspólny projekt, jakim jest baza NUKAT – CKHW i katalog centralny.

Prowadzone są również, choć na mniejszą skalę, prace melioracyjne w katalogu. Sprowadzają się do wskazywania prawdopodobnych dubletów zgłaszanych do Centrum przez biblioteki wykorzystujące mechanizmy kontroli w bazach systemu Koha. Okazuje się przy tym, że w bieżącej pracy narzędzia i ludzkie oko administratora wciąż wyłapują dublety. Możliwe, że w systemie VIRTUA narzędzia sprawdzające na przykład numery ISBN zostały uruchomione zbyt późno, przez co do bazy trafiły zdublowane opisy.

Poza wkładem w porządkowanie bazy centralnej użytkownicy systemu Koha mają lokalnie przygotowane narzędzia do importu danych z wykorzystaniem protokołu Z39.50. W ten sposób przy ograniczonej liczbie licencji systemu VIRTUA uzyskanych z Centrum NUKAT może odbywać się pobieranie danych bibliograficznych z bazy katalogu centralnego. Wiele bibliotek publicznych udostępnia dane serwerów, za pomocą których można realizować zapytania wykorzystujące Z39.50. Partnerom Centrum NUKAT zaleca się korzystanie tylko z jednej bazy bibliograficznej (katalog centralny) i jednej kartoteki haseł wzorcowych. Dopuszczalne jest jednak pobieranie rekordów z tych baz za pośrednictwem multiwyszukiwarki KaRo lub z katalogów innych partnerów. Jest to możliwe po spełnieniu dwóch warunków. Po pierwsze, rekordy muszą mieć unikatowe, niezmienione numery kontrolne (pole 010 dla rekordów khw i pole 035 dla rekordów bibliograficznych). To na ich podstawie dokonywane są wszystkie aktualizacje danych. Po drugie, w katalogu NUKAT oryginał rekordu bibliograficznego musi zostać oznaczony symbolem biblioteki (pola lokalne 9XX). Jeżeli nastąpi zaniedbanie jednego z tych elementów, to tworzenie centralnej informacji o zbiorach stanie się niemożliwe. Tak jak w każdym innym przypadku, tak i tutaj korzystanie z uproszczonych procedur musi być połączone z odpowiedzialnością i starannością.

Pierwsza biblioteka wykorzystująca system Koha rozpoczęła współpracę z Centrum NUKAT w 2007 r. Była to Biblioteka Główna Uniwersytetu Szczecińskiego. W 2010 r. dołączyła Biblioteka Kolegium Filozoficzno-Teologicznego oo. Dominikanów w Krakowie, a po kolejnych dwóch latach – Biblioteka Krakowskiej Akademii im. Andrzeja Frycza Modrzewskiego. Prawdziwy wysyp bibliotek, których bazy lokalne prowadzone są w systemie Koha, nastąpił w 2014 r. Powodem takiego zainteresowania współkatalogowaniem w bazie NUKAT było podpisanie 29 listopada 2013 r. porozumienia o utworzeniu Centralnego Katalogu Bibliotek Kościelnych FIDES. Postanowiono, że katalog ten będzie utrzymywany w systemie Koha, a źródłem haseł formalnych stanie się CKHW [Powstanie Centralny Katalog, 2015].

Jako pierwsza porozumienie o współpracy z Centrum NUKAT podpisała Biblioteka Papieskiego Wydziału Teologicznego we Wrocławiu (9 lipca 2014), a kilka dni później kolejna – Biblioteka Zgromadzenia Księża Misjonarzy z Krakowa. Następni partnerzy – Biblioteka Instytutu Tomistycznego w Warszawie oraz Biblioteka Diecezjalna w Sandomierzu – rozpoczęli współpracę z katalogiem centralnym odpowiednio w sierpniu i październiku. Należy wyrazić nadzieję, że kolejni sygnatariusze porozumienia przygotowują swoje bazy lokalne do współpracy z katalogiem NUKAT. W każdej z wymienionych bibliotek bardzo szybko dokonane zostało porównanie katalogu biblioteki z zawartością bazy NUKAT. Narzędzia do przeprowadzenia tego procesu przygotowane zostały przez o. J. Kaczmarka lub z jego znaczącym udziałem. Dzięki tym działaniom, w Centrum NUKAT widać szybko przyrastające statystyki kopiowanych rekordów w poszczególnych bibliotekach. Dane zmieniają się z dnia na dzień, co oznacza, że proces ten nie zakłóca bieżącej pracy bibliotekarzy, a jednocześnie przynosi oczekiwane i pożądanе rezultaty.

4. Uwagi końcowe

Możliwości systemu Koha w dziedzinie współpracy z katalogiem centralnym pozwalają zdecydowanie polecić go bibliotekom, które nie mogą sobie pozwolić na zakup drogiego systemu komercyjnego. Ocena ta odnosi się tylko do realizacji procedur współpracy realizowanej wg obecnie obowiązujących zasad. W przypadku pozostałych aspektów wykorzystywania tego oprogramowania przedstawiciele bibliotek muszą dokonać indywidualnego zestawienia jego słabych i mocnych stron oraz przeprowadzić miarodajne testy, np. co do możliwości pracy systemu z zakładaną liczbą użytkowników czy właściwej (czyli efektywnej) obsługi procesu wypożyczeń. Tylko w ten sposób można uzyskać wiążące wskaźniki przydatności systemu dla poszczególnych katalogów lokalnych.

Bibliografia

O systemie Koha (2015). Koha.org.pl. <http://koha.org.pl/index.php/component/content/article/9-uncategorised/69-o-programie> [odczyt: 10.10.2015].

Porozumienie o współpracy uczelni i placówek naukowych wykorzystujących system Horizon do automatyzacji procesów bibliotecznych (2000). Biuletyn Porozumienia „Biblioteka z Horyzontem”. <http://www.pfsl.poznan.pl/horyzonty/Nr1/k2.html> [odczyt: 10.10.2015].

Powstanie Centralny Katalog Bibliotek Kościelnych (2015). Federacja Bibliotek Kościelnych FIDES. <http://www.fides.org.pl/index.php/dzialalnosc/130-powstanie-centralny-katalog-bibliotek-koscielnych> [odczyt: 10.10.2015].